

Marija Marinković*

E-mail: marija@lopar.com

Turistička zajednica Općine Lopar

Interpretacijski centar *Čovik i more* - očuvanje i promocija ribarske i pomorske baštine Lopara

Sažetak

Ovaj rad analizira proces osnivanja i djelovanja Interpretacijskog centra *Čovik i more* u Loparu, koji je otvoren s ciljem očuvanja i interpretacije pomorske i ribarske baštine. Opisane su faze planiranja, inicijative, realizacije projekta, izbor tematskih cjelina i izazovi u realizaciji. Poseban naglasak stavljen je na doprinos lokalne zajednice i aktivnosti centra nakon otvorenja. Rad također razmatra buduće smjernice razvoja interpretacije baštine u kontekstu održivog turizma. Interpretacijski centar *Čovik i more* otvoren je 18. prosinca 2023. godine u Loparu s ciljem očuvanja i interpretacije pomorske i ribarske baštine ovoga kraja. Inicijativa za osnivanje centra proizašla je iz potrebe za adekvatnim prostorom za čuvanje, izlaganje i interpretaciju materijalne i nematerijalne baštine, kao i želje za edukacijom lokalnog stanovništva i posjetitelja o bogatoj maritimnoj povijesti, kako Lopara tako i otoka Raba. Kroz analizu dosadašnjih izazova i planova za budući razvoj, rad naglašava važnost interpretacije baštine kao sredstva za očuvanje identiteta i održivi razvoj lokalne zajednice.

Ključne riječi: interpretacijski centar, *Čovik i more*, Lopar, ribarska baština, pomorska tradicija

1. Uvod

Interpretacijski centar *Čovik i more* na inovativan način pristupa očuvanju i interpretaciji ribarske i pomorske baštine, kako Lopara tako i otoka Raba. Smješten u Loparu na otoku Rabu, ovaj centar integrira povijesne, kulturne i edukativne elemente, kako bi lokalnom stanovništvu i ostalim posjetiteljima približio važnost ribarske i pomorske tradicije. Projekt je pokrenut uz podršku Lokalne akcijske grupe u ribarstvu (LAGUR-a) *Tramuntana*, koristeći sredstva FLAG (Fisheries Local Action Group) natječaja.

Od otvorenja 18. prosinca 2023. godine postao je važan dio turističke i kulturne ponude Lopara. Centar se aktivno koristi za edukativne radionice, tematske izložbe i promociju kulturne baštine, s naglaskom na povezanost s turističkim sektorom. Otvoren je cijele godine, a ulaz je besplatan, čime se potiče inkluzivnost i dostupnost. Unatoč poteškoćama u realizaciji projekta, poput složene administracije i ograničenih resursa, projekt je uspješno realiziran i predstavlja značajan doprinos očuvanju baštine i razvoju lokalne zajednice.

* Voditeljica marketinga u Turističkoj zajednici općine Lopar

Otvoren je na inicijativu Turističke zajednice Općine Lopar te je sufinanciran iz fondova Europske unije (EU fondova). Osnovna svrha centra je zaštita i promocija kulturne baštine kao temelja za održivi razvoj ribarskog i akvakulturnog područja Lopara i otoka Raba.

2. Inicijativa

Ideja o osnivanju interpretacijskog centra potekla je iz potrebe za očuvanjem ribarske i pomorske baštine Lopara, a ključni povod za pokretanje projekta bio je natječaj LAGUR-a *Tramuntana* iz 2019. godine za mjeru 2.A.1.A. „Razvoj turističkih sadržaja povezanih s tradicijom ribarskog kraja”. Direktor Turističke zajednice Općine Lopar, Marin Mušćo, zajedno s projektnim timom, prepoznao je ovu priliku i započeo konzultacije sa stručnjacima i lokalnom zajednicom. Ovaj prostor nastao je iz potrebe da se sačuva i ispriča priča o životu naših predaka - od povijesnih događaja, tradicionalnih plovila i ribarskih tehnika, pa sve do priča iz prošlosti i specifičnih prehrambenih navika.

Značajan doprinos očuvanju sjećanja na prošlost dali su i lokalni i etnografski zapisi, kao i ostali povijesni izvori koji bilježe običaje i svakodnevni život ribara i pomoraca na Rabu te ključni aspekti života otočana vezanih uz more. Kako bi se osigurala vjerodostojnost sadržaja, postav centra koncipiran je u suradnji s Pomorskim i povijesnim muzejom Hrvatskog primorja, čiji su stručnjaci pripremili muzeološke i interpretacijske materijale za odabrane tematske cjeline. Takvi izvori omogućili su dublji uvid u tradicijske prakse koje danas interpretiramo kroz postav centra.

Lopar se prvenstveno ističe po svojoj geografskoj konfiguraciji i smještaju na otoku Rabu. Smješten na sjeveroistočnom dijelu otoka, Lopar je u prošlosti bio relativno izoliran od ostatka otoka, s obzirom na to da je najudaljenije mjesto od središta Raba. Ova specifičnost dovela je do razvoja vlastitih praksi i kulturnih običaja, koji su se oblikovali u skladu s potrebama i izazovima života na tom dijelu otoka. Zbog udaljenosti od središta otoka, Lopar je bio gotovo autonoman, a lokalno stanovništvo oslonjeno na vlastite resurse i sposobnosti preživljavanja, što se odražavalo na kulturnu baštinu, koja je neodvojiva od prirodne baštine. Prirodni svijet u Loparu oblikovao je način života i prehrambene navike, gdje je more bilo glavni izvor hrane i života, a specifičnosti tog života stvorile su jedinstveni kulturološki pečat.

Budući da je Lopar bio odvojen od ostatka otoka, s manjim utjecajem vanjskih kulturnih i političkih pritisaka, lokalna zajednica razvila je specifičan identitet, utemeljen na znanju i vještinama potrebnima za preživljavanje. To je uključivalo razvoj specifičnih tehnika za uzgoj i ribolov, koji su bili prilagođeni izazovima života na relativno izoliranom mjestu. Lopar je stoga uvijek bio „drugačiji” od ostatka otoka, s vlastitim potrebama, rješenjima i tradicijama, koje su se kroz stoljeća prenosile i oblikovale jedinstven identitet ovog mikrolokaliteta.

Jedan od razloga zašto je ovaj projekt pokrenut je i nedostatak prostora za izlaganje artefakata i građe koja je bila od važnosti za povijest i kulturu ovoga

područja. U tom kontekstu, Interpretacijski centar *Čovik i more* predstavlja rješenje za dugoročni problem nedostatka prostora za izložbe, a uz to omogućuje i bolju zaštitu i prezentaciju kulturne baštine. Otvaranjem ovog centra dobili smo prostor za održavanje raznih aktivnosti tijekom cijele godine.

3. Realizacija projekta

Interpretacijski centar *Čovik i more* ima edukativnu, kulturnu i turističku funkciju, koja se temelji na interpretaciji pomorske baštine Raba i šireg jadranskog područja. Centar nastoji kroz interaktivne izložbe, multimedijalne prikaze i edukativne aktivnosti očuvati i prenijeti znanje o pomorskoj povijesti, tradiciji i kulturnom naslijeđu. Središnja funkcija centra je omogućiti posjetiteljima razumijevanje i dublje povezivanje s morem, njegovom poviješću i utjecajem na društva koja su živjela na obali.

Suradnja s Pomorskim i povijesnim muzejom Hrvatskog primorja, Pomorskim fakultetom u Rijeci, Centrom tehničke kulture i Hrvatskim savezom brodomaketa bila je ključna za osiguranje kvalitete i relevantnosti postava. Tamara Nikolić Đerić iz tvrtke *Kulturbiro* osmislila je plan interpretacije i oblikovanje tekstova, dok je tvrtka *Kindin*, predvođena Sanjinom Kunićem, bila zadužena za oblikovanje prostora. Lokalna zajednica doprinijela je doniranjem predmeta i dijeljenjem znanja o tradiciji i životu predaka.

Postav Interpretacijskog centra *Čovik i more* osmišljen je kao kombinacija tekstualnih panela, autentičnih izložaka i multimedijalnih sadržaja. Kroz 30 snimljenih video-zapisa na totemima prikazane su teme vezane uz ribarstvo, brodogradnju, pomorsku baštinu i tradicionalnu kuhinju.

Dodatno, postav uključuje slike tradicionalnih plovila na totemima te brojne stare fotografije postavljene po zidovima, koje prikazuju prizore iz svakodnevnog života i pomorskih aktivnosti. Ova kombinacija omogućuje posjetiteljima da na interaktivan način upoznaju bogatu baštinu Lopara. Logotip Interpretacijskog centra *Čovik i more* vizualno spaja tirkiznu i tamnoplavu boju, simbolizirajući plitki i duboki dio mora. Njegov znak obuhvaća stilizirano ljudsko oko, ribu i val, čime se naglašava isprepletenost čovjeka i morskog svijeta. Dizajn odražava harmoničan suživot čovjeka i mora te važnost njihove međusobne povezanosti.

Slika 1. Logotip interpretacijskog centra „Čovik i more“

Centar je podijeljen u četiri tematske sobe:

3.1. Prva soba: Povijest

Prva, uvodna tema Interpretacijskog centra *Čovik i more* usmjerena je na povijest Lopara, povezujući je s razvojem otoka Raba i širim povijesnim događanjima na Mediteranu. Cilj ove tematske sobe je smjestiti posjetitelje u društveni i povijesni kontekst postava, istovremeno predstavljajući ključne aspekte pomorske baštine otoka, od najranijih vremena do modernog razdoblja.

Povijesni prikazi, popraćeni multimedijalnim sadržajima, fotografijama i tekstovima, omogućuju posjetiteljima da urone u prošlost Lopara i razumiju kako su more i pomorstvo oblikovali identitet lokalne zajednice. Ova soba tako služi kao temeljni uvod u cjelokupnu priču Interpretacijskog centra *Čovik i more*.

3.2. Druga soba: Plovila, oruđa i tehnike

U drugoj sobi interpretacijskog centra uvodi se tema plovila i ribarstva, koja je ključna za povijest i kulturnu baštinu Lopara i Raba. Razvoj ribarstva i pomorstva na otoku Rabu ima dugu tradiciju, o čemu svjedoče zapisi u *Rapskom zborniku* „Pomorstvo Raba nekad i danas“, gdje se navode ključni aspekti života otočana vezanih uz more. Povijesni izvori, poput rada Ivana Pederina „Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka“ detaljno opisuju svakodnevni život Rabljana i njihov oslonac na djelatnosti vezane uz more.

Rab, kao i ostatak Jadrana, ima dugu povijest u korištenju raznih tipova plovila, koji su se prilagođavali tehnološkim naprecima i promjenama u potrebama stanovništva. Od prvih brodica i galija, do modernijih plovila koja koriste parni pogon i motor, plovila su igrala ključnu ulogu u svakodnevnom životu ljudi na ovom području. Rab je, kao i mnogi drugi dijelovi Jadrana, bio poznat po svojoj pomorskoj tradiciji i specifičnim tipovima plovila koja su se koristila za ribolov i prijevoz tereta. Neka od najpoznatijih plovila koja su bila prisutna na Rabu i u Loparu, karakteristična za lokalnu pomorsku baštinu, uključuju rapsku i loparsku laju, gajetu, pasaru i batanu. Ova plovila bila su prilagođena za ribolov u priobalnim vodama i prijenos tereta, a njihova konstrukcija i uporaba predstavljaju specifičnost ovoga kraja.

Za razliku od tradicijskih plovila poput laje, koja se zadržala u upotrebi sve do sredine 20. stoljeća, starija plovila poput galija, trabakula i bracara izašla su ranije iz uporabe zbog uvođenja novih tehnologija, kao što su parni i motorni pogon. Ipak, ova starija plovila ostaju važan dio pomorske baštine i povijesti te se izlažu u centru uz pomoć grafika, maketa i slika. U vitrini su ispod stakla izloženi alati za gradnju brodica. Ovi alati i tehnike gradnje su od velike važnosti, jer prikazuju način na koji su ljudi koristili svoje vještine za izgradnju plovila koja su im bila neophodna za svakodnevni život. Izgradnja brodica povezana je s temom ribarstva, jer su upravo ova plovila korištena za ribolov, a posebno za lov na tune i skuše, koji je bio specifičan za područje Lopara i Raba. Ribarstvo je bilo važan dio lokalne ekonomije i kulture.

Temeljni dio ove teme je prikazivanje ribarskih tehnika kroz povijest, s naglaskom na specifičnosti lova na tune i skuše, koji su se, nažalost, morali smanjiti zbog ekoloških uvjeta i pretjeranog izlova. Pored toga, izloženi su i predmeti vezani uz ribarsku tradiciju, poput alata, mreža i drugih potrepština, uz detaljne tekstove koji objašnjavaju povijest i razvoj ribolova na ovom području.

Slika 2. Soba: Plovila, oruđa i tehnike (autor: Petar Lupić)

3.3. Treća soba: Čovik i more

U trećoj sobi posjetitelji će se upoznati s dubokom povezanosti ljudi i mora kroz društvene i kulturne fenomene koji su se razvijali tijekom povijesti. Tema „More je život” ističe ključnu ulogu mora u oblikovanju tradicija, običaja i svakodnevnog života ljudi te njihove duhovne i simboličke odnose prema njemu. Kroz ovu prostoriju posjetitelji istražuju kako je more, osim što je bilo izvor života i preživljavanja, oblikovalo i duhovnu povezanost lokalne zajednice, ostavljajući snažan trag na jezik, vjerovanja i običaje. More se ovdje prikazuje kao životodajna snaga, ali i kao nepredvidiv element koji nosi i opasnosti te izaziva duboku povezanost s lokalnom tradicijom. Posjetitelji će shvatiti kako je vjera oblikovala život ljudi koji su svaki dan živjeli u blizini mora i rizika koji su ga pratili. Ova soba posjetiteljima je posebno zanimljiva, jer kroz priče i običaje koji su oblikovali naš identitet naglašava duboku povezanost čovjeka i mora.

3.4. Četvrta soba: Tradicionalna kuhinja

Kroz povijest, život otočana bio je neraskidivo povezan s morem, a to se najviše odražava u njihovoj prehrani. Riblja jela, jednostavna, ali bogata okusima, stoljećima su se pripremala prema receptima koji su se prenosili s generacije na generaciju. U Interpretacijskom centru *Čovik i more* posjetitelji imaju priliku upoznati specifične prehrambene navike i gastronomsko naslijeđe kako otoka Raba, tako i Lopara, gdje svaki recept priča priču o teškom, ali ispunjenom životu uz more. More je bilo i ostalo glavni izvor prehrane otočana, a riba se pripremala na način koji je odgovarao tadašnjim mogućnostima - jednostavno, s malo sastojaka, ali s puno ljubavi i poštovanja prema prirodi. Kroz priče i izložene artefakte može se doživjeti kako su naši preci pripremali hranu, kako su čuvali ribu i na koji način je more oblikovalo njihov svakodnevni život. Tradicionalna rapska kuhinja nije samo niz recepata - ona je dio identiteta, dio života otočana i još jedan dokaz kako je more oduvijek bilo izvor života i inspiracije za ljude koji ovdje žive.

Slika 3. Spajanje prošlosti i sadašnjosti - djeca u nošnji ispred multimedijalnog prikaza plovila (autor: Petar Lupić)

4. Financiranje projekta

Projekt uspostave Interpretacijskog centra *Čovik i more* proveden je u dvije faze, pri čemu je korištena kombinacija vlastitih sredstava i bespovratnih sredstava iz europskih fondova.

Prva faza, financirana isključivo vlastitim sredstvima u iznosu od 800.000 kuna (oko 100.000,00 eura), obuhvaćala je ključne građevinske radove, koji su

omogućili nastavak projekta. Izvedeni su zahvati na konstrukciji zgrade, uključujući uklanjanje krova, dogradnju skladišnog prostora, izgradnju stepeništa te pripreme radove potrebne za daljnju realizaciju projekta. Ova faza bila je ključna za osiguranje infrastrukture potrebne za postavljanje izložbenog postava i multimedijских sadržaja.

Druga faza realizirana je uz financijsku potporu FLAG natječaja, iz kojega je osigurano oko 2.465.367,70 kuna (oko 327.000,00 eura) iz sredstava Europske unije putem Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo. Ova faza uključivala je dogradnju kata, unutarnje uređenje prostora, postavljanje namještaja, instalaciju multimedijalne opreme te konačno oblikovanje postava i interpretacijskih sadržaja. Cilj ove faze bio je osigurati visokokvalitetnu prezentaciju pomorske baštine kroz modernu interpretaciju i interaktivne prikaze. Ukupni trošak realizacije projekta iznosio je 3.265.367,70 kuna (oko 432.500,00 eura). Ova kombinacija izvora financiranja omogućila je provedbu svih planiranih aktivnosti, osiguravajući dugoročnu održivost centra i njegovu funkcionalnost. Proces prijave i realizacije projekta bio je izazovan, s obzirom na složenost administrativnih postupaka vezanih uz EU projekte, ali uz podršku LAGUR-a *Tramuntana* i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, sve faze uspješno su dovršene u skladu s predviđenim rokovima i standardima. U konačnici, zahvaljujući osiguranim sredstvima, Lopar je dobio suvremeni interpretacijski centar koji ne samo da doprinosi očuvanju i promociji pomorske baštine, već i obogaćuje turističku i kulturnu ponudu destinacije.

5. Poteškoće, izazovi i rješenja

Tijekom pripreme i realizacije projekta, tim se suočavao s nizom izazova koji su zahtijevali veliku posvećenost, strpljenje i prilagodljivost. S obzirom na to da se radilo o opsežnom projektu koji je uključivao građevinske zahvate, istraživanje, prikupljanje materijala, snimanje video-sadržaja i postavljanje multimedijalnih elemenata, svaki korak nosio je određene prepreke koje je trebalo uspješno riješiti. Jedan od najvećih izazova bila je složenost administrativnih procedura vezanih uz EU projekte. Od samog početka bilo je nužno osigurati da se svaki aspekt projekta provodi u skladu s propisima i standardima, što je zahtijevalo detaljno planiranje, pripremu opsežne dokumentacije, pravovremenu dostavu izvještaja te usklađivanje svih aktivnosti s financijskim i operativnim smjernicama. Svaki trošak morao je biti opravdan i dokumentiran, a svi ugovori, natječaji i izvještaji podliježali su rigoroznim provjerama. Proces provjera i dopuna često je oduzimao mnogo vremena i zahtijevao je dodatna pojašnjenja i dostavu novih dokumenata, što je dodatno usporavalo tijek realizacije projekta. Osim administrativnih prepreka, organizacija snimanja edukativnih video-sadržaja bila je izrazito zahtjevna. Snimljeno je čak 30 edukativnih filmova, a svako snimanje moralo se pažljivo uskladiti s vremenskim uvjetima i dostupnošću sudionika. Budući da su pojedini kadrovi zahtijevali specifične vremenske uvjete - mirno more, bez vjetrova, određenu svjetlost ili atmosferu, bilo je potrebno pomno pratiti vremenske prognoze i prilagođavati raspored snimanja u zadnji trenutak. Također, sudionici koji

su sudjelovali u rekonstrukciji tradicionalnih ribarskih tehnika morali su biti slobodni upravo u tim trenucima, što nije uvijek bilo lako organizirati, jer su mnogi od njih imali svoje redovne obaveze. Neki od sudionika, premda su prvotno iskazali interes, na kraju nisu mogli sudjelovati zbog poslovnih ili osobnih razloga, pa je u kratkom roku bilo potrebno pronaći zamjene. Još jedna neočekivana poteškoća bila je prikupljanje autentičnih predmeta za postav Interpretacijskog centra. Iako su mnogi mještani rado sudjelovali u doniranju tradicijskih ribarskih alata, fotografija i drugih vrijednih eksponata, pojedini predmeti za vlasnike su imali veliku sentimentalnu vrijednost. Zbog toga je bilo potrebno uložiti puno vremena i truda u razgovore s vlasnicima, objasniti im značaj projekta i uvjeriti ih da će njihovi predmeti biti pažljivo sačuvani i izloženi uz odgovarajuće oznake koje će odati počast njihovoj obiteljskoj povijesti.

Kroz cijeli proces ključnu ulogu odigrala je suradnja s iskusnim stručnjacima i institucijama. Muzeolozi, dizajneri i povjesničari pomogli su oblikovati sadržaj na način koji je vjerodostojan, edukativan i privlačan posjetiteljima. Lokalna zajednica također je dala veliki doprinos, ne samo doniranjem predmeta, već i sudjelovanjem u snimanju, organizaciji radionica i prenošenju znanja o tradicionalnim tehnikama ribolova i brodogradnje.

Unatoč svim poteškoćama, posvećenost i timski rad omogućili su uspješnu realizaciju projekta, čime je Lopar dobio moderan interpretacijski centar koji ne samo da dokumentira i prezentira bogatu pomorsku baštinu, već i aktivno uključuje posjetitelje kroz interaktivne sadržaje i multimedijske prikaze. Ovo iskustvo bilo je izazovno, ali je istovremeno ojačalo svijest o važnosti očuvanja kulturne baštine i povezivanja zajednice u zajedničkom cilju - prenošenju priče o životu uz more naših predaka budućim generacijama.

6. Uloga lokalne zajednice

Suvremeni pristupi očuvanju baštine sve više naglašavaju važnost uključivanja lokalnih zajednica i pojedinaca u procese prepoznavanja i vrednovanja njihovih kulturnih vrijednosti. Smjer u kojem je centar osmišljen, kako kroz vizualni identitet tako i kroz svoje funkcije, odraz je namjere da se očuva i dodatno osnaži lokalni kulturni identitet. Proces stvaranja uključivao je temeljito proučavanje dostupnih izvora, razgovore s mještanima te suradnju stručnjaka iz različitih disciplina, čime se dodatno potvrdilo da je život na otoku neraskidivo povezan s morem. Lokalna zajednica igrala je ključnu ulogu u realizaciji Interpretacijskog centra *Čovik i more*, od prvotne ideje do konačne realizacije. Njihova uključenost bila je vidljiva na više razina - od pružanja povijesnih informacija i osobnih priča do doniranja predmeta pomoću kojih je stvoren izložbeni postav. Upravo zahvaljujući ovom aktivnom sudjelovanju, centar ne samo da prikazuje baštinu, već i odražava kolektivni identitet Lopara.

Suradnja s mještanima bila je temeljna za osmišljavanje sadržaja. Kroz razgovore i istraživanja, došlo se do spoznaje da je život na otoku u potpunosti oblikovan morem - ono je bilo izvor hrane, inspiracija za običaje i ključno za gospodarske aktivnosti

poput ribarstva i brodogradnje. Upravo su ta iskustva i priče lokalne zajednice omogućile stvaranje vjerodostojnog i emotivnog postava.

Organizacija događanja i radionica u suradnji s lokalnim školama i udrugama dodatno doprinosi ovoj povezanosti, omogućujući mlađim generacijama da uče o tradiciji kroz interaktivne sadržaje, dok stariji članovi zajednice aktivno prenose svoja znanja i iskustva. Interpretacijski centar *Čovik i more* na taj način nije samo prostor za edukaciju posjetitelja, već i središte koje povezuje zajednicu, čuvajući kolektivno pamćenje i identitet kroz suvremene baštinske prakse.

More je za otočane bilo i ostalo ključni faktor koji oblikuje njihov svakodnevni život. Bez obzira na to radi li se o ribarenju, brodogradnji ili običajima poput tradicionalnih povorki i vjerskih proslava, more ima izravan ili neizravan utjecaj na sve aspekte života. Cilj centra je prikazati tu isprepletenu povezanost, ističući koliko je život na otoku uvijek bio i ostao neraskidivo povezan s morem, njegovim resursima i simbolikom.

7. Aktivnosti centra nakon otvorenja

Interpretacijski centar *Čovik i more* 2024. godinu obilježio je uspješnim radom i raznovrsnim programima usmjerenima na očuvanje i promociju pomorske tradicije Lopara i otoka Raba. Kroz edukativne radionice, tematska događanja, izložbe i stalno vođenje, centar je bio mjesto okupljanja svih generacija te je ostvario dobru posjećenost, kako domaćeg stanovništva, tako i turista.

Tijekom godine, u suradnji s Centrom za kulturu i sport Lopar, održan je niz edukativnih i tradicijskih radionica, koje su privukle velik broj posjetitelja, osobito djece.

Održavale su se radionice vezivanja čvorova, gdje su djeca učila osnovne pomorske čvorove i njihovu primjenu, i izrada maketa rapske lađe. Jedan od posebnih događaja bio je Festival mora i lokalne tradicije *Ljudi od mora*, koji je dodatno obogatio program centra. U sklopu festivala, osim posjeta centru, održane su:

- tradicijska radionica: prezentacija tradicionalnih plovila i alata,
- prikaz starih ribolovnih alata i izrada *vršica od sića*: posjetitelji su imali priliku vidjeti stare alate i sudjelovati u izradi vrša,
- prezentacija sviranja *miha*: tradicionalni glazbeni instrument dodatno je obogatio program festivala, vraćajući posjetitelje u prošlost kroz zvukove lokalne glazbe.

Centar su tijekom godine posjećivali različiti profili posjetitelja: djeca, odrasli, domaći gosti i turisti. Osim radionica, u centru su održani i razni sastanci, predavanja i promocije kulturne baštine. Organizirane su tematske izložbe, koje su dodatno istaknule važnost pomorske baštine i života s morem. Posebno je zapaženo da su domaći posjetitelji činili veći udio tijekom godine, dok su strani turisti centar posjećivali u manjem broju, čak i tijekom ljetnih mjeseci. No, kroz suradnju s turističkim sektorom, nastoji se povećati broj međunarodnih posjetitelja kroz ciljane promotivne aktivnosti.

Slika 4. Prezentacija tradicionalnih plovila i alata

Trenutno, s obzirom da se Interpretacijski centar nalazi u sklopu zgrade Turističke zajednice Općine Lopar (TZO Lopar), djelatnici TZO-a organiziraju vođene ture i ostala događanja zajedno s Centrom za kulturu i sport Lopar. Za provedbu programa i vođenje raznih tradicijskih radionica angažiraju se vanjski suradnici, stručnjaci i članovi lokalne zajednice.

Osim s lokalnim institucijama, centar surađuje i s drugim baštinskim organizacijama i interpretacijskim centrima u regiji, čime se dodatno osnažuje mreža kulturnih institucija posvećenih očuvanju pomorske tradicije. Ta povezanost omogućuje razmjenu znanja, iskustava i zajedničke projekte usmjerene na valorizaciju i promociju kulturne baštine Kvarnera i Jadrana.

Interpretacijski centar Čovik i more dijeli slične ciljeve i koncepciju s drugim interpretacijskim centrima i muzejima posvećenima očuvanju pomorske i ribarske baštine. Primjerice, Muzej betinske drvene brodogradnje na otoku Murteru bavi se tradicijom drvene brodogradnje, dok Ekomuzej batana u Rovinju ističe važnost malih tradicijskih plovila i njihovog utjecaja na lokalnu zajednicu.

Na otoku Rabu nalazi se i Juxta Mare, virtualni muzej koji priča zanimljivu povijest brodogradnje, pomorstva i ribarenja otoka Raba. Ovaj projekt posjetiteljima približava bogatu pomorsku prošlost otoka kroz niz tematskih točaka koje obrađuju tradiciju brodogradnje, trgovinu, pomorstvo i život uz more. Za razliku od Juxta Mare, koji interpretira pomorsku baštinu na otvorenom prostoru koristeći informativne ploče, Čovik i more pruža interaktivno iskustvo kroz multimedijalne sadržaje, edukativne radionice i izložbene postavbe. Ova dva projekta međusobno se nadopunjuju, nudeći posjetiteljima različite načine upoznavanja s pomorskom baštinom otoka Raba.

Uz lokalne institucije, *Čovik i more* surađuje i s drugim interpretacijskim centrima kroz razmjenu znanja, sudjelovanje na konferencijama i zajedničke projekte. Primjer toga je sudjelovanje predstavnika centra na konferenciji povodom 15 godina sustavnog očuvanja i revitalizacije pomorske baštine Kvarnera i Istre, gdje je Interpretacijski centar *Čovik i more* predstavljen kao primjer dobre prakse.

Jedno od važnijih priznanja ove godine bila je nagrada ECTN Awards (European Cultural Tourism Network Awards) - Europske mreže kulturnog turizma. Interpretacijski centar *Čovik i more* ušao je u finale i osvojio treće mjesto, što je iznimno postignuće. ECTN Awards prepoznaju najbolje prakse u očuvanju kulturne baštine i njezinoj promociji kroz turizam, a ova nagrada dodatno potvrđuje našu posvećenost očuvanju tradicije i razvoju kulturnog turizma.

Ovakva povezanost i usporedba s drugim interpretacijskim centrima omogućuju daljnji razvoj sadržaja i primjenu novih metoda interpretacije baštine, čime se Lopar dodatno pozicionira kao važna točka u očuvanju pomorske kulture Jadrana.

8. Prepreke i problemi u sadašnjem i budućem radu

Iako Interpretacijski centar *Čovik i more* bilježi značajan uspjeh i pozitivne reakcije posjetitelja, suočava se i s izazovima koji zahtijevaju daljnja ulaganja i prilagodbe, kako bi se osigurala dugoročna održivost. Jedan od ključnih problema je financijska održivost, s obzirom na to da centar zahtijeva kontinuirana ulaganja u održavanje, ažuriranje sadržaja i osmišljavanje novih programa. Planiraju se nova partnerstva i aktivnosti koje bi mogle pridonijeti stabilnijem financiranju te omogućiti daljnji razvoj interpretacijskih i edukativnih sadržaja.

Još jedan izazov odnosi se na nedostatak ljudi koji mogu aktivno sudjelovati u radionicama i prijenosu znanja. Većina stručnjaka i lokalnih znalaca koji bi mogli prenijeti vještine tradicionalnog ribarstva, brodogradnje i drugih pomorskih zanata su starije životne dobi, a mnogi od njih, zbog zdravstvenih razloga ili nedostatka energije, nisu u mogućnosti redovito sudjelovati u edukativnim programima. Zbog toga je potrebno osmisliti nove pristupe, uključujući snimanje svjedočanstava, digitalizaciju sadržaja te suradnju s mlađim generacijama koje bi mogle preuzeti ulogu prenositelja znanja.

Dodatni izazov predstavlja jezična dostupnost sadržaja, budući da su svi prijevodi trenutno dostupni samo na engleskom jeziku. S obzirom na raznolikost i interes posjetitelja, postoji prostor za proširenje prijevoda na druge jezike poput njemačkog, talijanskog, češkog ili slovenskog, čime bi se poboljšala pristupačnost i kvaliteta interpretacije za širi krug posjetitelja.

Osim toga, iako centar već ima bogat postav, postoje mogućnosti za njegovo dodatno proširenje i obogaćivanje novim eksponatima i multimedijalnim sadržajima. Postojeći prostor omogućava dodavanje novog postava, koji bi dodatno osnažio priču o pomorskoj baštini Lopara. U budućnosti se planira istražiti mogućnost uvođenja interaktivnih elemenata, proširene stvarnosti (AR) i novih tehnologija, koje bi

posjetiteljima omogućile još dublje i angažiranije iskustvo. Unatoč ovim izazovima, Turistička zajednica Općine Lopar aktivno radi na pronalaženju rješenja koja će omogućiti dugoročni razvoj i održivost. Uz pravovremena ulaganja, širenje mreže suradnika i prilagodbu suvremenim trendovima interpretacije baštine, Interpretacijski centar *Čovik i more* ima potencijal postati još značajniji edukativni i kulturni punkt, ne samo na lokalnoj, već i na regionalnoj razini.

9. Plan djelovanja centra

Vizija razvoja Interpretacijskog centra *Čovik i more* usmjerena je očuvanju, istraživanju i suvremenoj interpretaciji pomorske baštine, uz korištenje modernih tehnologija i aktivno uključivanje lokalne zajednice i posjetitelja. Kroz daljnja ulaganja u infrastrukturu, edukativne programe i međunarodnu suradnju, centar će nastaviti rasti kao ključna kulturna i edukativna institucija Lopara, čuvajući neprocjenjivu baštinu za buduće generacije. Centar *Čovik i more* nastavlja razvijati svoje sadržaje i programe s ciljem očuvanja i promocije pomorske baštine Lopara te aktivnog uključivanja lokalne zajednice i posjetitelja u proces učenja i istraživanja. Budući razvoj centra temelji se na nekoliko ključnih smjernica: unaprijeđenju sadržaja, proširenju jezične dostupnosti, digitalizaciji i modernizaciji postava, jačanju suradnje s institucijama i udrugama te osiguravanju financijske održivosti.

9.1. Proširenje i nadogradnja interpretacijskih sadržaja

U narednom razdoblju planira se postepeno proširivanje postava novim eksponatima i tematskim cjelinama. Poseban naglasak stavlja se na: Uvođenje novih multimedijalnih sadržaja poput proširene stvarnosti (AR) i interaktivnih elemenata koji bi posjetiteljima omogućili još angažiranije iskustvo; Razvoj dodatnih tematskih izložbi i privremenih postava koji bi periodično mijenjali sadržaj i time omogućili stalnu dinamiku i zanimljivost centra; Proširenje zbirke tradicijskih predmeta, uključujući dodatne alate, makete i dokumente koji bi još detaljnije prikazali povijest pomorstva i ribarstva u Loparu.

9.2. Povećanje jezične dostupnosti

S obzirom na rastući broj inozemnih posjetitelja, planira se uvođenje prijevoda sadržaja na više jezika, uključujući njemački, talijanski, češki i slovenski, kako bi se omogućila bolja interpretacija baštine za širu publiku.

9.3. Jačanje suradnje s obrazovnim i znanstvenim institucijama

Centar će nastaviti s aktivnim uključivanjem škola, fakulteta i istraživačkih ustanova u svoje programe. Planira se: organizacija terenske nastave i edukativnih radionica za učenike i studente s ciljem prijenosa znanja o pomorskoj baštini; suradnja

s Pomorskim fakultetom i srodnim institucijama na razvoju znanstvenih i istraživačkih projekata; daljnje povezivanje s drugim interpretacijskim centrima i muzejima u regiji radi razmjene iskustava i zajedničkih inicijativa.

9.4. Digitalizacija i modernizacija centra

Kako bi se prilagodio suvremenim načinima prezentacije baštine, centar planira:

Digitalizaciju arhivskih materijala i njihovo postavljanje na mrežne platforme kako bi bili dostupni široj publici; Korištenje QR kodova i mobilnih aplikacija koje bi posjetiteljima omogućile dodatne informacije i multimedijalne prikaze putem pametnih telefona; Razvoj virtualne ture koja bi omogućila online razgledavanje centra, čime bi sadržaj bio dostupan i onima koji ne mogu fizički posjetiti Lopar.

9.5. Povećanje broja posjetitelja i turistička valorizacija centra

Kako bi se centar još bolje integrirao u turističku ponudu Lopara i otoka Raba, planiraju se: jača suradnja s turističkim agencijama i vodičima kako bi se centar uključio u službene turističke rute; razvoj posebnih programa za grupe (škole, udruge, umirovljenike, poslovne grupe) s prilagođenim edukativnim i interaktivnim sadržajem; povećanje promocije kroz digitalne kampanje, sudjelovanje na sajmovima i plasiranje sadržaja na međunarodne platforme posvećene kulturnom turizmu.

9.6. Osiguranje financijske održivosti

Kako bi se omogućila dugoročna stabilnost i razvoj centra, istražuju se mogućnosti dodatnog financiranja putem natječaja i programa financiranja iz EU fondova i nacionalnih razvojnih programa, partnerstva s lokalnim i međunarodnim institucijama koje se bave očuvanjem kulturne baštine i razvoja suvenirske ponude vezane uz tematiku centra, čime bi se u budućnosti osigurao prihod za održavanje i razvoj sadržaja.

10. Zaključak

Interpretacijski centar *Čovik i more* nije samo prostor za prezentaciju pomorske i ribarske baštine Lopara, već i važan most između prošlosti i sadašnjosti, koji aktivno doprinosi očuvanju lokalnog identiteta. Poseban naglasak stavljen je na odnos s lokalnom zajednicom, koja je svojim znanjem, iskustvima i donacijama autentičnih predmeta dala neprocjenjiv doprinos u oblikovanju sadržaja centra. Suradnja s lokalnim stanovništvom vidljiva je ne samo u fazi stvaranja postava, već i kroz stalne aktivnosti centra poput edukativnih radionica, tematskih događanja i interaktivnih izložbi. Ove aktivnosti zadovoljavaju različite potrebe lokalne zajednice - od očuvanja dijalekta i običaja, do prenošenja znanja mlađim generacijama.

Centar time postaje živo mjesto susreta, ne samo za turiste, već i za lokalno stanovništvo, čime se osigurava da baština Lopara ostane živa, relevantna i dostupna budućim generacijama. Uloga Interpretacijskog centra nije samo čuvanje prošlosti, već i stvaranje prostora za razumijevanje, ponos i identitet zajednice u suvremenom kontekstu.

Literatura

Nikolić Đerić, Tamara - Interpretacijski plan Interpretacijskog centra „Čovik i more“, TZO Lopar, 2021.

Turistička zajednica Općine Lopar - Službena dokumentacija o osnivanju Interpretacijskog centra „Čovik i more“, Lopar, 2021.

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja (PPMHP) - Stručni muzeološki i interpretacijski tekstovi za Interpretacijski centar „Čovik i more“, neobjavljeni interni dokumenti, Rijeka